

КАЗУСЪТ ТУРЦИЯ В ЕС

Огнян Минчев

След 10-12 години Турция ще бъде член на ЕС. С помощта на цяла палитра от хитроумни и логични аргументи противниците на тюрското членство – явни и прикрити – се утешават, че това няма да стане. Ето част от тяхната аргументация: Европейското обществено мнения не приема 80 милионна ислямска Турция за част от Европа. Турците, които вече живеят в Европа се самоизолират в затворени общности, защото са културно несъвместими с мнозинството европейци. Турция е сравнително бедна по европейски стандарти страна, а Европа е вече достатъчно натоварена да подпомага развитието на новите страни членки от бившия комунистически лагер. Тюрската държава е авторитарна и репресивна, нейният респект към правата на човека е на долния санитарен минимум. Турция не отговаря на политическите стандарти на европейската демокрация, в страната господства доктрина и култура на безкомпромисен национализъм, трудно съвместима с пост-националния етап в развитието на Европа...

Само два – и то рядко споменавани публично – аргумента съществуват в полза на тюрското членство в ЕС. Първо, без Турция геополитическата конструкция на Запада, призвана да поеме предизвикателствата на XXI век, не може да бъде завършена и надеждно защитена. Западът се нуждае от укрепени, изнесени на изток граници, които да гарантират контрола върху Близкия изток и Централна Азия. Богатството на енергийни ресурси, възраждането на радикалния ислям и превръщането на Китай в супер-сила са предизвикателствата, които не могат да бъдат посрещнати без този критичен минимум на стопански, политически и военен контрол на Запада върху двата региона с ключово стратегическо значение. Второ, необходимата дълбочина на геополитическото проникване в тези райони е невъзможно да бъде достигната единствено с военно-политически и технологични инструменти. Необходимо е социалните структури, изразяващи идентичността на западната цивилизация – отворена икономика, демократична политическа система, плуралистична култура – да „пуснат корени” в традиционно не-западните общества по източната периферия на Европа, за да се гарантира стратегическата устойчивост на евроатлантическата хегемония. Необходимото – и в много отношения достатъчно условие за това е пълноценното членство на Турция в основните институции на Запада, включително в ЕС.

Преимуществото на последните два аргумента в дебата “за” и “против” тюрското членство е, че те се споделят от най-мощните стопански и политически фактори на съвременния Запад, способни да въздействат решително върху всяко институционално решение. Обърнете внимание – французите и холандците гласуваха с убедително „не” на референдума за европейската конституция през пролетта на 2005 г. Един от основните аргументи за отрицателния вот бе

възприеманото като заплаха потенциално членство на Турция. След двата референдума наблюдателите бяха единодушни – преговорите с Турция и членството на Анкара в ЕС ще се отложат за неопределено бъдеще. Няколко месеца по-късно, на 3 октомври ... ЕС взе решение за преговори с Турция. Въпреки европейското обществено мнение, въпреки „умората от разширяването“, въпреки практическата институционална блокада, последвала отхвърлянето на конституционния проект.

Противниците на турското членство продължават да се утешават с „непреодолимите препятствия“, които процедурите за пълноправно членство поставят и ще поставят пред Турция. Последното – най-вътрешно укрепление на „крепостта Европа“, са референдумите, които Австрия и Франция решиха да провеждат за утвърждаване на всяка следваща страна кандидат след приемането на България, Румъния и Хърватия. Преди тях обаче са многобройните процедури на преговорния процес, които трябва да удостоверят, че законодателството на ЕС – *acquis communautaire* – е прието и ефективно съблюдавано в рамките на турската държавна система. Преговорите за членство, които бяха проведени с бившите комунистически страни от Централна и Източна Европа бяха доста формални. Те се плъзгаха по повърхността на нормативната и административно-процесуална рамка на удостоверяване, че страната – кандидат е адаптирала своята стопанска, политическа и социална система към стандартите на Европа. Самите посткомунистически правителства предприеха стратегия на практическо съгласие с всички изисквания на Брюксел, за да приключат преговорите и да постигнат членството в ЕС максимално бързо. Единствено Полша (и донякъде Чешката Република) организира съдържателен преговорен дебат от позициите на националните си интереси относно условията за членство. Колкото повече процесът на разширяване отива на изток и на юг, обаче, толкова по-важно за самия ЕС става задълбочаването на преговорния процес от нормативно-административната повърхност към проверка на съдържателното прилагане на приетите норми и процедури в управлението на държавата – кандидат. България и Румъния получиха отлагателната клауза в своите договори за членство като инструмент за натиск до последния възможен момент да приложат (доколко ефективно е отделен въпрос) на практика поетите ангажименти към членството си в ЕС.

Предизвикателствата на преговорите с Турция

Преговорите с Турция ще бъдат уникални от гледна точка на едно „двойно разминаване“ на страната кандидат с критериите за членство. **От една страна**, турската държавна система е най-малко съответстваща на европейските изисквания в сравнителен план с всяка друга страна – кандидат в историята на ЕС. Самият факт, че Турция бе призната за страна, удовлетворяваща политическите критерии от Копенхаген (без което не може да се получи статут на страна – кандидат) бе един огромен и съдържателно неправомерен политически компромис, направен от Брюксел. Турция има дългосрочни, структурни проблеми на функциониране на

своята държавна система с оглед стандартите на взаимоотношенията държава – граждани. Ограниченията на свободното слово, с които се сблъскват интелектуалци като *Орхан Памук* и *Мурат Белге*¹ са само повърхността на една систематична репресия към основни малцинствени, етнически, религиозни и граждански права, упражнявана с цел защита на официалната националистическа идеология на светския републикански режим, контролиран от военния истеблишмънт. Тоталността на идеологическия контрол на господстващия радикален национализъм се проявява най-добре в официалното третиране на теми като арменския геноцид от 1915 г. Самото публично споменаване на темата бе табуирано през целия XX век, а опитите за дискусия днес приключват със съдебна разправа (като в случаите с *Памук* и *Белге*). По логиката на турската държавна идеология не е срамно да извършиш геноцид – срамно е да си признаеш за него. Още повече, че днешните турски държавници и турските граждани не могат да носят отговорност за действията на своите предшественици от началото на XX век – извън, разбира се, отговорността да признаят престъплението и да се извинят за него.

Проблемите на еволюцията и адаптацията на турската държавна система към демократичните стандарти на Европа се усложняват от факта, че независимо от авторитарния си характер, светската националистическа република под контрола на армията е единствената – засега – гаранция за прозападната (в определени граници) ориентация на Турция като ключова страна на границата на Европа и ислямския Изток. Управляващата през последните години в Анкара умерена ислямистка Партия на справедливостта и развитието провежда реформи, които отслабват институционалния контрол на висшите военни върху държавната власт, но засега е преждевременно да се съди за крайните цели и резултати на тази външно демократична трансформация. Дали демокрацията е цел или средство на засега умерените ислямисти, предстои да се види². Още повече, че в идеологията на политическия ислям, демокрацията – доколкото съществува – не е либерална. Така алтернативите на държавно-политическо развитие на Турция са просветен светски авторитаризъм – манифестиран от кемализма, или ислямска демокрация, която може да имитира либерални реформи, но е съдържателно чужда на ценностите на западната либерална демокрация. Към тези две алтернативи могат да бъдат прибавени в различни пропорции идейно-политическите влияния на нео-османизма, пантюркизма и турско-евразийската политическа доктрина.³ Нито една от тези идейни и политически тенденции не включва демократичните ценности на съвременна Европа. Кемализмът си остава в относителен план най-близко до европейската културна идентичност като проект за авторитарна модернизация на едно ислямско общество по пътя на секуларизацията.

Политическите дилеми на турската отдалеченост и трудна съвместимост с проекта на Европа могат да бъдат разбрани по-добре в контекста на икономическите, социалните и културни разделения на съвременното турско общество. Подобно на всяко гранично общество, Турция е страна с две, дори три лица. Западното лице на Турция, манифестирано от модерните индустриални и търговски градове и региони около Истанбул и егейското крайбрежие има

действителен потенциал за относително успешна икономическа и – донякъде – социална интеграция в живота на обединена Европа. Централна Турция е по-скоро една добре уредена блискоизточна територия. Източна Турция – с нейната бедност, етнически конфликти, мощна демографска динамика и пълно господство на традиционното ислямско общество е по-скоро сравнима с бедните ислямски страни на изток, отколкото с каквито и да било европейски стандарти. Необходими са огромни инвестиции за развитие на тези региони, десетилетия, преди каквато и да е стратегия на модернизация да даде убедителни плодове. Дневният ред на една съдържателна демократизация – особено по европейски стандарти – може да дойде едва след това.

Преговорният процес между Турция и ЕС, **от друга страна**, ще се характеризира с мощен, агресивен, непримирим натиск от страна на Анкара върху Брюксел да признае днешното политическо, стопанско и социално статукво на Турция като удовлетворително за членство в ЕС. За Турция е невъзможно да покрие съдържателно – дори и отчасти – критериите за членство в Евросъюза. Но за Анкара би било твърде болезнено да се подложи на преговорната процедура, която избраха източноевропейците – „вярно е, че не сме добре подготвени, но сме послушни, акуратни и изпълнителни – моля, приемоте ни”. Прекалено много на брой и жизнено важни са проблемите, по които Анкара трябва „да слуша” Брюксел, ако се подложи на тази процедура – признаването на единен Кипър, общностен автономен статут за турските кюрди, пълно премахване на военния контрол върху политическите решения, премахване на държавния контрол върху религиозните общности ... Това е само началото на списъка. В турската държава и в общественото мнение целенасочено се поддържа кампания на възмущение от „унизителните изисквания” на Европа към Турция. Плахите законодателни промени, осъществени от управлението на демонстриращия умереност ислямист *P. T. Ердоган* се представят като „достатъчни жертви”, направени от Турция в името на Европа. Динамиката на преговорите между Анкара и Брюксел от тази гледна точка е вече очевидна. От едната страна на масата ще стоят меките, политически коректни и внимателни до скрупульозност европейски администратори и политици, опитващи се с деликатен тон да посочват на Турция необходимите стъпки за адаптация към европейските институционални реалности. От другата страна ще стоят турските дипломати, въоръжени със стратегия на категорична непогрешимост и неотстъпчивост. Това е не просто „дипломатически стил” – всяко отстъпление от която и да е турска позиция заплашва да открие цялата пропаст на несъответствие между турската обществена действителност и европейските критерии за членство.

Освен психологически небалансирани, преговорите с Турция ще бъдат по необходимост мотивирани от текущата политическа конюнктура. Европа, както и Западът като цяло са все по-уязвими от вълните на нестабилност, демографска експанзия и религиозна радикализация в Близкия изток. Хаосът в Ирак ще бъде последван от тежка и продължителна криза с Иран по повод на ядрените му амбиции. Победата на Хамас в Палестина и нарастващият фундаменталистки натиск върху режима в Сирия не вешаят по-добри времена за региона като цяло.

Поредица дребни, но навременни политически услуги, които Анкара може да окаже на Запада в процеса на този нов кръг на блискоизточна дестабилизация би изиграла решаваща роля за сломяване на и без това обезсилената аргументация на Брюксел за осъществяване на реформи и покриване на критерии от Анкара. Така преговорите за турското членство ще бъдат редуцирани до поредица от политически сделки – срещу стратегическите услуги в полза на Запада, Анкара ще получи „малки подаръци” на успешно затворени преговорни глави. Нещо повече – в този международен политически контекст Брюксел, а не Анкара ще бъде преговорната страна, която е притисната, която бърза, която налага динамиката на процеса, затваряйки си очите за турските реалности от „А” до „Я”, от първа, до трийсет и първа глава.

Тук може би е време да се спрем на възражението, че всичко това не може да се случи, защото европейското обществено мнение няма да го позволи. Несъмнено, европейската общественост ще оказва значително влияние върху преговорния процес, поради което той няма да бъде гладък – ще има своите спадове, кризи, може да се стигне и до временни прекъсвания и блокади на преговорите. Сигурно е обаче, че общественото мнение в Европа, както и политическите опоненти на турското членство в ЕС няма да бъдат в състояние да осуетят преговорите и приемането на Турция в клуба на Европа. Истината е, че нито Брюксел, нито Вашингтон са в състояние да платят политическата цена на отблъскването на Турция и нейната потенциална враждебност и стратегическа преориентация на границата с размирния свят на исляма. Освен дългосрочните пасиви за западните интереси в Близкия изток, европейският отказ на турската кандидатура за членство ще породи значими последствия в още две стратегически направления. **Първо**, ще се засили и „циментира” стратегическото партньорство между Турция и Русия с цел недопускане или минимизиране на западното стратегическо (военно, институционално, инфраструктурно) присъствие в Черно море, Кавказ, Каспийско море и Централна Азия.⁴ **Второ**, най-нестабилният и уязвим регион на Европа – Балканите – ще се превърне в граница на ЕС с Близкия изток. Граница, върху която една отчуждена и мощна в регионален план Турция може да оказва сериозно влияние с цел дестабилизация. Освен относително голямото турско малцинство в България, по Балканите са разпръснати многообразни мюсюлмански общности, традиционно повлияни и зависими от патронажа и внушенията на Анкара. Разбира се, приемането на Турция в ЕС няма да разреши този проблем – напротив, ще го изостри, защото целият регион на Балканите ще попадне под мощното регионално влияние на бившата имперска метрополия – днешна Турция. Но това е балканската гледна точка. За Брюксел, а и за Вашингтон, проблемът за турската хегемония на Балканите след приемането на Анкара в ЕС ще бъде вътрешен, европейски проблем, който Европа ще регулира с институционални механизми на въздействие. Доколкото може да го регулира, разбира се...

Самата Турция не е чужда на мисълта за „балканска сделка” с ЕС. Въпреки, че конфликтите от 90-те години позатихнаха, Западните Балкани си остават уязвим регион, за който липсват очевидни, кратко- и средносрочни решения. Ангажиран в

глобалната си антитерористична кампания, Вашингтон няма интерес да поддържа мироопазващо участие на Балканите, а ЕС се разкъсва между дилемата да предостави членство на група страни без ясни граници и намерения, или да плаща огромната сметка на един прото-колониален контрол върху група враждебни помежду си *de facto* протекторати. Точно тук кандидатката за членство в ЕС Турция протяга „приятелска ръка” - по време на своето посещение в Прищина - Косово на 11 октомври 2005 г. турският външен министър *Абдуллах Гюл* заяви: „Пътуването към ЕС за нас завърши и сега ние отиваме на Балканите. Сега пътуваме със самолет в региона, в който нашите прадеди отидоха, яздейки на кон”. В коментар по случая авторитетният турски ежедневник, излизащ на английски език *The New Anatolian* добавя: „След като успешно започна преговори с ЕС, Турция се обръща към своя исторически заден двор: Балканите”.⁵ Ето това е размах, ето това е динамика! Вчера си „покорил” Европа, а днес вече се завръщаш на Балканите по правото на предците си – които шест века държаха тези земи във от Европа. Офертата към Европа е ясна – „не се безпокойте за Балканите, вашия заден двор. Ако ни приемете в клуба Европа, ние ще ви освободим, ще се погрижим за Балканите като за наш заден двор...” Както се казва – краят остава за вас ... и за Балканите ...

Основни следствия на турското членство върху Европа

На дневен ред е въпросът, какво би станало с ЕС, ако той приеме за член Турция, повече или по-малко такава, каквата я виждаме днес? Турция ще бъде най-голямата страна в ЕС, с най-голям брой гласове при взимане на решения. Страна с огромни социални, културни и икономически разделения, страна с авторитарна политическа система, основана върху радикален националистически проект. Страна с имперско минало, оценявано с чувство за гордост и ревизионистични амбиции, в която историческата истина за насилията над подчинените народи е строго табуирана. Страна, в която малцинствата, свободното слово и различната идентичност са обезправени. Страна с огромна демографска динамика, с десетки милиони бедни граждани, обитаващи света на патриархалното, традиционно ислямско общество. Очевидният отговор е – ЕС ще престане да съществува в своя досегашен статут на проект за стопанска, социална, политическа и културна интеграция на Европа и ще бъде редуциран до митнически съюз, зона за свободна търговия, надстроена с определен обем общо търговско законодателство, администрация и – може би -обща (за повечето членове) валута. Справедливостта изисква да се признае, че дори и в настоящия си обем - след разширението с десетте нови членки от 2004 г., ЕС все по-трудно функционира като общ политически и социален проект. Засилва се тенденцията към формиране на вътрешни алианси и разделение на интересите между различни групи страни. Блокирането на Европейската конституция е само един от индикаторите за тази институционална и политическа стагнация. На този етап обаче все още има значителни шансове Европа да се справи с тази текуща блокада и да намери своята „точка на равновесие” след наистина безпрецедентната вълна на разширяване с нови членове (завършваща с приема на България, Румъния и Хърватия).

Приемането на Турция ще унищожи тези шансове. Националните политически елити на европейските страни могат да бъдат притиснати да гласуват турското членство. Но гражданите на Западна и Централна Европа няма да приемат нито икономическите – данъчни жертви, необходими за интеграцията на 80 милионна – в близка перспектива 100 милионна Турция, нито новите потоци от бедни имигранти, стичащи се от Анадола, нито резкия срив на своите социални, културни и гражданско-политически стандарти, вследствие интегрирането на едно наистина много различно общество.

Съществува само един стратегически избор, чрез който западно-европейската политическа класа може едновременно да приеме Турция за член на ЕС и да удовлетвори, поне отчасти, интересите на гражданите, които периодично я избират в институциите на властта. И това е формирането на „Европа на различни скорости”. Тази концепция не е нова, до известна степен една такава Европа вече е реалност след 2004 г. Тази реалност обаче се подчинява на силния хомогенизиращ ефект на действащите европейски институции и на интегративната роля на *acquis communautaire*. След приемането на Турция обаче самите „стари” страни-членки на ЕС ще ренационализират своите институции и законодателство под натиска на своето обществено мнение, с цел да се предпазят от нежелана инвазия на чужда работна сила, чужди нрави, чужда институционална и гражданска култура. Именно този процес ще редуцира общото европейско законодателство и администрация до санитарния минимум на търговските отношения, до статута на общ митнически съюз. На мястото на разпадналия се до зона за свободна търговия ЕС ще започне гъвкав, неформален, селективен двустранен, регионален и многостранен процес на „вътрешна” европейска интеграция между страните от Западна и Централна Европа. Великобритания ще остане да наблюдава зад Канала (ЕС, редуциран до митнически съюз е нейна стара мечта), Скандинавия и Прибалтика ще се сближат бързо още повече, *Charlemagne* плюс *Benelux*, Австрия и Унгария... Общите високи стандарти и правила на интеграция в ЕС днес ще бъдат заменени от селективни интеграционни споразумения между конкретни страни, запълващи и преобразуващи вакуума на практически изоставения Европейски проект. В резултат на този процес ще се реализира относително бързо – в исторически план – възстановяване на европейския интеграционен процес във вътрешното ядро на Европа. Периферните зони на Европа ще останат част от нейното по-широко, външно икономическо и стратегическо пространство.

Турция е заинтересована от тази неизбежна редукция на Европейския проект до зона за свободна търговия поради две причини. **Първо**, по този начин Анкара ще избегне – или поне ще намали - непрекъснатия конфуз да обяснява в европейските институции едно или друго несъответствие между европейските стандарти и институционалните практики в Турция. **Второ**, разпадът на политически интегрирания ЕС до хлабава мрежа на региони с разнообразен статут, максимално ще облагодетелства амбицията на *Абдуллах Гюл* и неговите колеги да се завърнат бързо и със съвременни средства там, където предците им са препускали на коне – в Югоизточна Европа. За това няма да бъдат необходими особено големи усилия – в полза на турската амбиция работят мощните сили на

стопанската, демографската и геополитическата гравитация. В Истанбул – единственият в региона мегаполис – живеят най-малко два пъти повече хора, отколкото в цяла България. Мощният процес на миграция от изтока на Турция към западните индустриализирани райони се засилва с демографската динамика на традиционното кюрдско и турско общество. Индустриалната инфраструктура на западна Турция вече не намогва да интегрира тези пришълци – понастоящем в районите на Истанбул, Бурса, Измир и Одрин вече има милиони хора (по някои оценки – между 5 - 6 милиона) без системно препитание. Вдигането на граничните бариери между Турция и ЕС ще освободи тези хора да потърсят препитание в други страни – първата възможна дестинация е България и останалите страни на Балканите. Мащабите на турската икономика, на турските въоръжени сили, на потенциала на турската държава неизбежно отреждат на Турция ролята на регионален хегемон в Югоизточна Европа. Интензитетът на тази хегемония ще бъде в пряка зависимост от желанието и потенциала на останала Европа – доколкото тя ще се съхрани като единен субект – да въздейства върху стопанското, политическото и социално развитие на балканските страни.

Стремежът на България, Румъния и другите страни от Югоизточна Европа да членуват в Европейския съюз е мотивиран от дългосрочния интерес на тези общества да се откъснат от историческите си зависимости от империите на Изтока – Османска и Руска (включително Съветска) – и да се реинтегрират в цивилизационния проект на Европа. Иронията на историята обаче може да ги запрати обратно в ръцете на техните бивши имперски господари точно в резултат на осъществените им амбиции за членство в ЕС. Ако Турция влезе в ЕС и реализира без особени трудности своя проект за „завръщане” или хегемония на Балканите, първият пряк резултат на това ще бъде ... геополитическото завръщане на Русия на „бял кон” в региона. Балканските православно-християнски общества притежават комплексна идентичност вследствие превратностите на своята история. Това са общества с две лица – едното гледащо към модерния Запад, а другото – към Русия, която винаги е била единствената историческа надежда за прогонване на подтисническата ислямска империя на Османските турци от дома на балканските народи. Една Европа, изгубила харизмата на интеграционния си проект и оставила своите страни членки на Балканите в ръцете на възродения турски експанзионизъм ще бъде най-пряката и най-ефективна покана към Москва да се завърне в региона. Това ще бъде особено интересен процес, предвид новото – и по всяка вероятност дългосрочно партньорство на Русия и Турция в Черно море и регионите около него. Така Балканите ще бъдат върнати в руслото на руско-турското съперничество и партньорство, а Европа ще бъде изтласкана от региона по парадоксалната логика на собствената си неразумна експанзия – приобщаването на Турция към ЕС.

Стратегически приоритети за въздействие върху преговорите на Турция за членство

В контекста на този най-вероятен сценарий за турското членство в ЕС особено важно значение придобиват стратегиите на основните политически,

стопански и граждански фактори, влияещи върху процеса на взимане на решения в европейските страни, в САЩ и на Балканите (колкото и хумористично да изглежда тяхното включване редом с първите двама). Разделението между привърженици и противници на турското членство ще се запази и в бъдеще, но все по-важно значение ще има една трета група аргументи и мнения – даващи си сметка за голямата вероятност Турция да бъде приета и опитващи се да въздействат върху процеса с цел неговото оптимално развитие в интерес на обединена Европа, на съхраняването на демократичния европейски проект, в интерес на максимално позитивната демократична еволюция на самата Турция. Стратегията на тази „трета опция“ между всички „за“ и „против“ членството на Турция би следвало да включва няколко основни компонента.

Първо, по значение и по дългосрочност на ефекта, е сътрудничеството на демократичните институции и граждански структури на Европа с турските демократи и турското гражданско общество. Турция притежава интелектуален и граждански елит на възможно най-високото европейско и световно ниво. Но да бъдеш демократ и гражданин в Турция е много по-трудно, отколкото в Европа, много по-трудно, отколкото на Балканите след 1990 г. Въпреки реформите, които настоящето правителство предприе под натиска на Европа, независмото гражданско мнение, свободното слово в Турция все още се преследват немилостиво когато овластените институции преценят, че се накърнява официалната държавна идеология. Затова турските демократи, гражданските активисти, представителите на малцинствените групи са най-силно заинтересовани не просто от успеха на Турция да стане член на Европа, но от една успешна демократизация на Турция, мотивирана от целта за европейска принадлежност. Турското гражданско общество трябва да получи всеобхватна, максимална подкрепа от Европа, Балканите, от целия демократичен свят, за да успее да наложи необратимост и динамика на демократичните реформи в Турция. Турското гражданско общество е основния, ключов, незаменим съюзник на Европа в преговорния процес с Анкара. Съюзник, способен да оказва паралелен натиск върху структурите на авторитарния държавен национализъм. Всеки опит за репресия, за ограничаване на гражданските права и свободи от страна на официалните институции на Анкара трябва да резонира в мощен протест на европейското обществено мнение и натиск върху европейските институции за твърдост по отношение на преговорния процес с Турция. Турското гражданско общество трябва да бъде третирано като интегрална част от европейското гражданско общество, а посегателствата срещу него – като посегателства срещу гражданските свободи в Европа.

Второ, макар и пряко свързано с първото – от подкрепа се нуждаят всички проевропейски фактори и обществени движения в Турция, дори и тези, които не се вписват напълно в европейската представа за демократична идентичност. Съществена част от турския държавен истеблишмънт предприема една „двойна стратегия“ по отношение на членството в ЕС. „Това е Турция, ако искате я приемете, ако не искате – ваша воля“, е тезата на тази част от политическия елит. „Ако не влезем в Европа, имаме алтернатива – ние сме част от Близкия изток, част от Евразия...“ „Алтернатива“ на Турция е важна част от ресурса на Анкара за

натиск в рамките на преговорния процес, базирана върху разбирането за стратегическото значение на страната като съюзник на Запада. Постигането на отчетливо проевропейско обществено и политическо мнозинство срещу „алтернативата“ в Турция е важен елемент от западната стратегия. Подобно на всяка идеология, господстващият кемализъм в турската държава е потенциално хетерогенен. От една страна кемализмът е авторитарен националистически проект, от друга – той е европейския, модерния проект на Турция. При определени обстоятелства второто може да надделее над първото.

Трето, засилване на публичния граждански контрол и натиск върху институциите на ЕС, отговорни за преговорите с Турция. Прецизният граждански мониторинг върху решенията на Брюксел е в състояние бързо да идентифицира необоснованите „подаръци“, които Европейската комисия може да бъде заставена да направи на Анкара по време на преговорите вследствие на лобистки натиск. Източниците на този натиск трябва да бъдат идентифицирани и публично огласявани, независимо от къде произхождат. Необходимо е изграждането на независими граждански лобистки инструменти за въздействие върху правителствата на САЩ, Великобритания, Италия и Полша, които най-категорично и безусловно подкрепят турското членство в ЕС. Гражданската стратегия за публичен контрол върху преговорите с Турция трябва да избегне класическите разделения между левите и десните политически партии и обществени движения в Европа – максималната взискателност към процесите на демократизация и адаптация на турската държава и общество към европейските социални и политически стандарти е в интерес на всички европейци, независимо от политическата им принадлежност. Тази взискателност е необходима какъвто и да бъде окончателният резултат от преговорите с Анкара – положителен или отрицателен за турското членство в ЕС.

Четвърто, възобновяването или продължаването на принципния дебат сред европейските политици и общественото мнение „за“ и „против“ членството на Турция в ЕС е контрапродуктивно. Европа пропусна благоприятния период за отстояване на единна позиция в полза на статут на „привилигирано партньорство“ за Турция през 2003-2004 г. През този период позицията на Турция към войната в Ирак охлади максимално отношенията между Анкара и Вашингтон, което редуцира до минимум принципната и силна американска подкрепа за турското членство в ЕС. Вместо да се възползват от тази ситуация, някои европейски политици (преди всичко немският канцлер *Г. Шрьодер* и външният министър *Й. Фишер*) предпочетоха да инкасират преимущества на дребно, съблазнявайки Турция с неочаквано и за самата нея предложение за членство, за да привлекат Анкара „на европейска страна“ в ожесточаващите се трансатлантически противоречия. Днес това е вече минало, а връщането назад – към отказ от европейски ангажимент към турското членство – би имало тежки и неоправдани последствия. Подобна позиция на Европа би била безпринципна и би породила силна враждебност сред турската общественост, удар на авторитарната държавна машина върху крехкия процес на демократизация и – най-вероятно – стратегическа преориентация на Турция от партньорство към съперничество с Европа.

Разумната европейска стратегия след 3 октомври 2005 г. е мобилизация на европейските институции, общественото мнение и на националните елити в Европа за максимално ефективен натиск върху Анкара за дълбока и принципна трансформация на турската държава и общество, и адаптиране към европейските стандарти на социален, стопански и политически живот. Този натиск трябва да бъде силен, безкомпромисен и базиран върху ясното разбиране за пълна легитимност на претенциите на ЕС към Турция в преговорния процес. Всяка зле разбрана „политическа коректност“ в този процес ще бъде за сметка на бъдещите поколения в една „голяма Европа“.

Пето, но не и по значение е необходимостта от постигане на принципно съгласие между ЕС и САЩ относно смисъла, процедурите и изискванията към Турция с цел успешно покриване на критериите за членство в клуба на Европа. Тази теза може да породии несъгласие от рода на – „Защо Европа трябва да се споразумява с Америка по проблем, който засяга само самата нея...?“ Без да отричам принципната валидност на подобен аргумент, смятам че от практическа гледна точка за европейските страни е по-изгодно да обвържат Вашингтон около ясна обща позиция на Запада спрямо изискванията към Турция, отколкото да бъдат подлагани на силен, неформален и непубличен политически натиск от другата страна на Атлантика, свързан единствено със стратегическите приоритети на Запада и мястото на Турция в тяхното отстояване. Едно принципно споразумение между Европа и Вашингтон по проблемите на турското членство в ЕС би могло и съществено да ограничи прекалено широкото пространство за маневриране на Анкара в услуга единствено на турските стратегически интереси. Когато на Турция ѝ е изгодно – тя е част от западния съюз, в други случаи – само част от Европа, в трети – страна от Близкия изток, а в четвърти – евразийска държава. Колкото и да е разбираем подобен „стратегически плурализъм“ предвид териториалното разположение и геополитическата позиция на Турция, той не е в интерес на нейните западни партньори.

Последен, но не и по значение, в полза на трансатлантическия диалог по турското членство е аргументът за това, че устойчивото интегриране на Турция в Европа е отговорност на целия Запад, а не само на ЕС. Процесът на турската интеграция в ЕС ще породии серия от политически, финансови и социални дилеми, които трябва да бъдат разрешени съвместно от трансатлантическата общност. В противен случай, интеграцията на Турция в ЕС може да се превърне от обект на общ интерес за перспективната стратегия на Запада, в причина за допълнително отчуждение и напрежение между основните партньори в трансатлантическата общност.

Бележки:

¹ Писателят *Орхан Памук* бе обвинен в „оскърбление на турската национална идентичност“ след негово изказване пред списание „Tages Zeitung“, в което се заявява, че „един милион арменци и 30 000 кюрди бяха убити в тази страна (Османска Турция), но никой не се осмелява да говори за това.“

Мурат Белге, писател, професор по литература и граждански активист е разследван за участие в научна конференция в университета Билги, посветена на същата тема, която е забранена за публични дискусии в Турция.

² Широко известна е сентенцията на премиера *Ердоган* за демокрацията. Все още в качеството си на кмет на Истанбул той казва: „Демокрацията е като градския транспорт: возиш се докато пристигне на твоята спирка, след което продължаваш по пътя си...” „*Will Turkey Make It?*” by Stephen Kinzer, *New York Review of Books*, Vol. 51, # 12, July 15 2004

³ В своя оригинален вариант официалната идеология на кемализма е неекспанзионистична – тя разглежда турския национален проект изцяло в границите на държавата под лозунга „Мир в Турция – мир в света”. След окупирането на Северен Кипър през 1974 г. и – особено – след военния преврат от 1980 г., в турската държавна доктрина значително нарастват елементите на имперска носталгия и експанзионистичен национализъм. При *Тургут Йозал* – премиер и президент през периода 1982-93 г. – нео-османизмът и пан-тюркизмът се превръщат в съставна част от държавната идеология. Разпадът на СССР откри практическо пространство за реализация на пан-тюркизма, но резултатите от кампанията на Анкара спрямо бившите съветски републики в Кавказ и Централна Азия не бяха особено убедителни. Балканските кризи от 90-те години, свързани с разпада на Югославия и успехът на ДПС да установи контрол върху смесените етнически райони в България вдъхнови нео-османистките амбиции в Турция. Политиката на Анкара в балканското направление обаче е много сдържана и предпазлива. Европейските амбиции на Турция не позволяват разгръщане на експанзия извън метода на „капката вода” – тихо и незабележимо заемане на позиции, обслужващи дългосрочни цели. Турското евразийство е един вид „резервна идеология”, чието предназначение е да спласва Европа – един вид Турция има алтернатива, а също така и да обслужва все по-силния взаимен интерес от сътрудничество с Русия за недопускане на Запада в геостратегическия ареал на двете бивши империи – Руската и Османската. Все по-важно място за реализацията не пан-тюркистките, нео-османистките и евразийските амбиции на Турция заема ислямът като инструмент за манипулиране и управление на турските и мюсюлманските общности в съседните страни и региони.

⁴ Стратегическото партньорство между Москва и Анкара за контрол върху Черно море и ресурсите на стратегическото направление Черно море – Кавказ – Централна Азия е вече реалност. Анкара прави всичко възможно за да осуети присъствието на международни сили на НАТО в акваторията на Черно море, основно позовавайки се на конвенцията от Монтьо, а Русия поддържа серия от „замразени конфликти” в Кавказ за да запази коридора към Централна Азия практически непроходим за западната инфраструктура на сигурността и икономическото развитие. Монополът, който руският концерн „Газпром” изгради за износ на газ от Азия за Европа може да бъде поддържан единствено при сътрудничество с Турция, с цел недопускане на алтернативни проекти за пренос на газ към Европа от Иран, Казахстан и Туркменистан през Мала Азия.

⁵ *The New Anatolian*, Wednesday, October 12, 2005